

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В КРАЇНАХ СНД

В умовах розширення світогосподарських зв'язків міжнародна міграція відіграє значну роль у соціально-економічному розвитку країн. З часом все більша частина держав приєднується до міграційних процесів та збільшуються масштаби міжнародної міграції. Для визначення сутності процесів міграції та їх регулювання потрібно визначити основні її рушійні сили та причини. Важливість дослідження міграційних процесів зумовлена стрімким зростанням їх обсягів, нарощуванням інтенсивності, поширення на всі країни світу, вагомим впливом на її економічний та соціальний розвиток. Особливе місце міграції робочої сили в сучасних умовах визначається насамперед її динамізмом, швидким реагуванням на зміни у суспільстві та економіці.

Трудова міграція в країнах СНД являє собою масштабне і значуще соціально-економічне явище. За оцінками дослідників, у ній задіяне приблизно 8–11 млн. осіб, або 6–8% економічно активного населення країн регіону. Основною причиною трудової міграції є диференціація країн СНД за соціально-економічними показниками. На фоні зниження рівня життя, згортання виробництва та зростання безробіття деякі держави регіону (наприклад, Казахстан) відрізняються соціально-економічною стабільністю, емним ринком праці та високим рівнем зарплати [2].

Ці фактори в поєднанні з географічною близькістю, безвізовим режимом, «прозорістю» перетину кордонів, спільністю культури й мови, наявністю родинних зв'язків і ділових відносин, конвертованістю дипломів про освіту формують потоки трудових мігрантів усередині СНД на користь Росії і Казахстану. Вищі показники рівня життя й зарплати формують досить великі потоки трудових мігрантів з країн СНД в економічно розвинені країни. Міграційну рухливість населення будь-якої країни визначає передусім демографічна структура (рисунок 1).

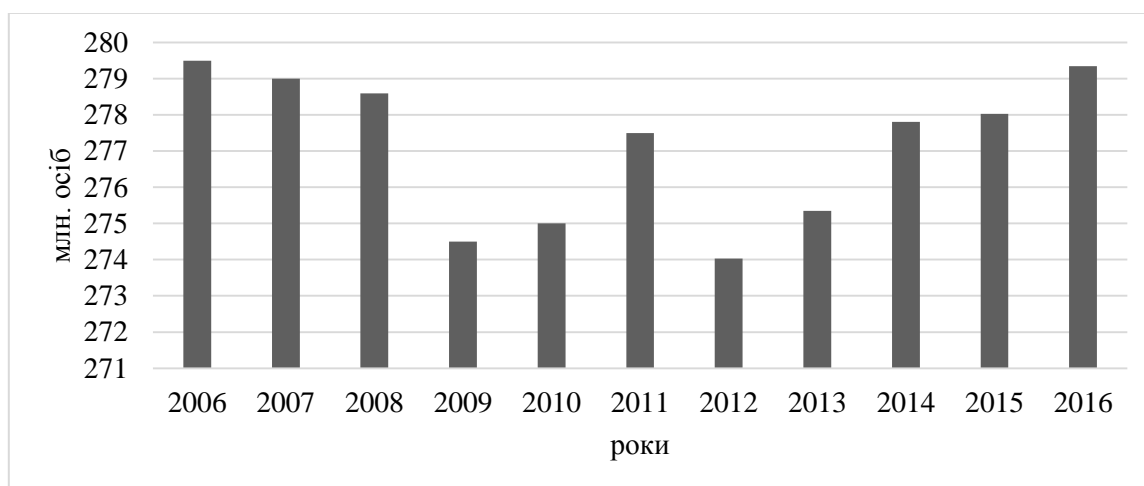

Рис. 1. Сукупна чисельність населення країн СНД у 2006–2016 роках [4]

Як видно з рисунку, сукупна чисельність населення 11 країн СНД на початок 2017

року оцінюється Міждержавним статистичним комітетом СНД (Статкомітетом СНД) майже в 278 мільйонів осіб – приблизно стільки ж налічувалося на момент утворення Співдружності на початок 1992 року, хоча тенденції зміни чисельності населення окремих держав СНД були різноспрямованими.

За період існування СНД населення шести держав співдружності скоротилося: Вірменії (на 9,7% 2016 року порівняно з початком 2006 роком), Білорусії (-7,1%), Казахстану (-2,8%), Молдавії (-19,0%), Росії (-4,4%), України (-11,4%), а в інших п'яти помітно зросло.

Незважаючи на ці різноспрямовані тенденції, найбільшими за чисельністю населення країнами СНД залишаються Росія (51,2% сукупного населення СНД проти 53,6% в 2006 році), Україна (16,5% проти 18,6%) і Узбекистан (10,1% проти 7,6%). Частка населення інших держав не досягала 6% [1]. У Казахстані тенденція спаду населення, що склалась у 1990-ті роки, була подолана на межі століть і з 2002 роком змінилася тенденцією зростання, поступово набирає силу (до 1,5% на рік).

Тенденція спаду населення Білорусії, Росії та України носить стійкий характер, хоча останніми роками її величина скорочувалася, а в Росії 2009–2016 роках зафіксований незначний приріст (майже нульовий). Спад населення Білорусії становив 0,1%, України – 0,4%.

Стійке зростання населення характерне для держав Середньої Азії та Азербайджану. Щорічний приріст населення Таджикистану перевищує 2%, в Узбекистані він становив у 2008–2016 роках 1,7%, в Азербайджані – 1,3%, у Киргизстані – 1%. Згідно з даними, наведеними в прес-релізі Статкомітету СНД [4] від 7 лютого 2006 р., тільки від 2001 до 2006 року населення Туркменії збільшилося майже в 1,3 раза. При цьому навіть офіційна туркменська статистика визнає, що народжуваність і смертність у країні останніми роками не зазнали істотних змін порівняно з 1990-ми рр.

Міграція населення здійснюється переважно між етнічно й географічно близькими країнами СНД – Росією, Україною, Білоруссю, Молдовою, а також між Казахстаном і Киргизстаном (табл. 1).

Таблиця 1

Чисельність іноземної робочої сили в країнах Співдружності на 2016 рік (осіб) [4]

Країна	Білорусь	Казахстан	Молдова	Росія	Україна
Усього	922	4089	828	1014013	12595
У тому числі прибулі з країн СНД	507	6427	130	537722	3994
Азербайджану	31	230	29	28319	170
Вірменії	27	10	11	39760	170
Білорусі	–	54	6	–	393
Грузії	16	25	5	4928	68
Казахстан	–	–	–	4983	61
Киргизстану	–	3999	2	32981	61
Молдови	12	175	–	50958	286
Росії	214	944	9	–	2034
Таджикистану	2	14	–	98736	11
Узбекистан	–	27	3	704	22
України	196	368	64	171282	–

Зміна критерію довготривалої міграції – зниження мінімального терміну перебування

від 1 року до 9 місяців – привело до значного збільшення, насамперед, кількості прибулих і чистої міграції, величина якої в 2016 році (2,2%) перевищила значення коефіцієнта міграційного приросту протягом всього першого десятиліття XXI ст. Зміна правил обліку довгострокової міграції (що впливає на чисельність постійного населення), очевидно була певною мірою пов'язана з прагненням повніше врахувати реальні потоки міграції [4].

Найбільше імігрантів в 2016 році, зареєстрованих за місцем проживання, Росія отримала з Киргизстану, звідки до неї в'їхали 26,7 тис. осіб. Це більше, ніж у 2015 році (20,9 тис. осіб) і попередні роки. Кількість осіб, які в'їхали до Росії з інших країн СНД і зареєстрованих за місцем проживання, помітно скоротилося (з Азербайджану, Вірменії та України – майже на 45%, з Узбекистану – на 41%). Кількість імігрантів з Казахстану, зареєстрованих за місцем проживання в Росії, незважаючи на зниження, залишилося порівняно великим (24,4 тис. осіб), а кількість імігрантів з інших країн СНД становило від 1,7 тис. осіб з Туркменістану до 15,3 тис. осіб з України. За новими правилами обліку, кількість імігрантів виявилось помітно вищим – від 4,5 тис. осіб з Туркменістану до 64,5 тис. осіб з Узбекистану [4].

У період існування СНД тільки Білорусь і Росія щорічно мали позитивний баланс у міграційному обміні з іншими країнами СНД. Слід зазначити, що міграційний приріст за 2016 рік становив 9,9 тис. осіб і знизився порівняно з 2015 роком на 3,9%. До Білорусі в минулому році з країн СНД прибуло 14 710 осіб, а виїхало за межі республіки – 4 810 осіб (у 2015 році – відповідно 14 169 і 3 866 осіб) [4].

Основний міграційний обмін Білорусі, як і раніше, відбувається з державами СНД (88,8% – це мігранти з Росії, України і Казахстану). У потоці вибулих також переважають мігранти, які виїхали до країн СНД (76,2%). Більшість громадян виїжджає з Білорусі до Росії [4].

Майже весь міграційний обмін населенням у Білорусі відбувається з країнами ближнього зарубіжжя, тобто з республіками колишнього СРСР. Найвища інтенсивність міграції населення спостерігалася на початку 90-х років, коли після розпаду Радянського Союзу рухливість населення значно зросла. Багато людей, не знаючи чого очікувати від зміни політичного курсу, повертались у рідні місця, їхали ближче до родичів.

Україна, як Росія і Білорусь збільшує своє населення в міграційному обміні в основному з іншими країнами СНД.

В Казахстані, Таджикистані, Узбекистані, Азербайджані та Киргизстані збільшення чисельності населення зумовлено значним переважанням природного приросту населення (перевищенням кількості народжених над кількістю померлих) над міграційним зменшенням (перевищенням кількості вибулих з країни над кількістю прибулих у неї на постійне місце проживання) протягом тривалого періоду часу.

Чинником, впливу на трудову міграцію з України до Казахстану є бурхливий розвиток економіки цієї держави та другий після Росії рівень доходів у цій країні. Вважається, що в подальшому можливе збільшення трудової міграції до цієї країни, передусім кваліфікованих спеціалістів у гірничовидобувній, нафтовій і газовій сферах, які швидкими темпами розвиваються в Казахстані.

Незважаючи на те, що в інших країнах Співдружності як і раніше складається негативне сальдо міграції, слід зазначити, що останніми роками в них намітилася тенденція зниження міграційного спаду населення. За даними Національного статистичного комітету, у 2014–2015 роках міграційний приріст реєструється в Азербайджані [3].

У Молдові природний спад населення за 2006–2009 роки за своєю величиною

(близько 42 тис. осіб) перевищив спад унаслідок міграційного обміну з іншими країнами (29 тис. осіб). Міграційне сальдо протягом всього періоду перебування країни у складі СНД є від'ємним, хоча намічається ситуація щодо поліпшення міграційних показників. Характерною особливістю молдавської міграції є високий рівень об'єднання людей у групи в місцях міграції [4].

Міжнародна міграція робочої сили є нині важливим й одним із найскладніших аспектів інтернаціоналізації господарського життя. З одного боку, міжнародна міграція робочої сили забезпечує перерозподіл трудових ресурсів відповідно до потреб країн, дає змогу освоювати нові райони, а з другого – веде до загострення економічних і соціальних суперечностей.

Задля регулювання міграційних процесів у багатьох розвинених країнах створено чітку систему імміграційного захисту своїх кордонів, яка працює за принципом визначення корисності для держави зовнішніх міграційних потоків, і залучення до країни, при потребі, іноземних фахівців і робітників певного професійно-кваліфікаційного спрямування [4].

Слід забезпечити вдосконалення законодавства країн СНД з питань: свободи пересування, вибору місця проживання та перебування, дотримання прав і свобод людини і громадянина; дієвості процедур видворення незаконних мігрантів; використання іноземних працівників за умови пріоритетного права громадян даної країни на заняття вакантних робочих місць.

Повинні бути розроблені нові підходи до регулювання як зовнішньої, так і внутрішньої міграції в країнах-учасниках СНД, спрямовані на забезпечення збереження чисельності населення у важливих з геополітичного боку регіонах, стимулювання імміграції, підвищення територіальної мобільності робочої сили [3].

Кожна країна розробляє власні заходи щодо регулювання припливу й відпливу робочої сили залежно від внутрішньо-економічного становища певної країни. Характерною рисою регулювання міграційних процесів є те, що пріоритети в цій галузі віддаються національним державам.

Таким чином, на сьогодні важливими завданнями є: скорочення масштабів еміграції, перетворення безповоротної еміграції в поворотну, забезпечення гідних умов прийому іммігрантів і політичних біженців, усунення причин, що штовхають людей до нелегальної міграції.

Список джерел:

1. Інформаційний бюлетень «Демоскоп Weekly» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.demoscope.ru>
2. Малиновська О.А. Зовнішня трудова міграція: можливі напрями державного регулювання / О.А. Малиновська // Вісн. НАДУ. – 2017. – № 4. – С. 333–345.
3. Малиновська О. А. Міграції в умовах глобальної фінансово-економічної кризи / О. А. Малиновська // Регіональна економіка. – 2010. – № 2. – С. 123-133 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2010_2_19
4. Межгосударственный статистический комитет СНГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cisstat.com>